

אקדמיה

● ידעון האקדמיה ללשון העברית סיוון תשס"ב

נשיא האקדמיה: הניתוק ממקורות העברית מדלדל את הרוח ואת הלשון

הישראלית המתחדשת ואת היותו ראשון מחיי הדיבור העברי. לדבריו, על אף ניצחון הלשון העברית והתרבות העברית, עדיין הן מאוימות מבית ומחוץ, ורק מאמץ מתמיד לשמור על ערכי הרוח שלנו ולהנחילם לדורות הגדלים כאן בארץ יבטיח את חוסנו הלאומי ויקבע את סיכוינו במאבק הקשה שאנו נתונים בו היום.

נשיא המדינה חתם את הביקור בדברי שבח על הלשון העברית ועל מחייה דור התחייה, ועמד על האחריות הלאומית וההיסטורית המוטלת על האקדמיה ללשון לשמר בתוך החומות את הלשון העברית. בנימה אישית התחייב הנשיא לעשות כל מאמץ לשמש דוגמה לאזרחי ישראל ולהקפיד בכל נאומיו על עברית טובה ונקייה משיבושי לשון.

פרופ' בר-אשר הגיש לנשיא המדינה ולשר עותק מן המהדורה החדשה של "תלמוד ירושלמי" בהוצאת האקדמיה, וכן שתי חוברות "לשונו לעם", בכריכת שי, שכתב בזמנו פרופ' זאב וילנאי.

במעמד נשיא המדינה מר משה קצב ושר המדע התרבות והספורט מר מתן וילנאי קרא פרופ' משה בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית, לראשי המדינה ולחברי הממשלה לנקוט פעולה ממלכתית-חינוכית נמרצת כדי להבטיח את הישגי העברית.

בייחוד התריע פרופ' בר-אשר על הסכנה לעברית מן המוסדות להשכלה גבוהה: "האנגלית הולכת וכובשת לה מעמד של לשון התרבות ולשון ההשכלה, והעברית נדחקת מפניה. הרצאות לרוב וכינוסים רבים מתנהלים על טהרת האמריקאית, והתביעה להעדפת הפרסומים בה באוניברסיטאות היא מן המפורסמות".

נשיא המדינה ורעייתו והשר וילנאי ביקרו באקדמיה ללשון העברית ביזמת משרד המדע התרבות והספורט, במסגרת אירועי "שבוע התרבות בסימן הספרות העברית". השר וילנאי ציין כי הביקור באקדמיה נקבע ליום השנה לפטירתו של אליעזר בן-יהודה (החל בחנוכה) כדי להזכיר את תרומתו הייחודית של בן-יהודה לתרבות

תצלומים - מלמעלה למטה: פרופ' משה בר-אשר מגיש שי לנשיא המדינה ולשר. חבר האקדמיה פרופ' שמעון זנדבנק מרצה על "שירה ותרגום שירה" - המסלולים המקבילים. (צילום דורון רובינשטיין)

ערב עיון לכבוד פרופ' צרפתי

האקדמיה ללשון העברית ציינה את הוצאת ספרו של פרופ' גד בן-עמי צרפתי, "העברית בראי הסמנטיקה", בערב עיון לכבודו. באווירה חמה וחברית התכנסו במכון מז"א בירושלים אנשי האקדמיה ללשון, יודים ובני משפחה לשמוע דברים על הספר מפי פרופ' רפאל ניר. ברכה דלמצקי-פישלר הרצתה על לשונו של הרומן "בישוב של יער" מאת הסופר חיים הזז, על פי מחקר שנערך במדור הספרות החדשה שבמפעל המילון ההיסטורי. את הערב פתח פרופ' משה בר-אשר בדברי הערכה לאישיותו ולפועלו רב השנים של פרופ' צרפתי באקדמיה ללשון ובוועדותיה, וכן סיפר על בית הוריו של פרופ' צרפתי באיטליה שבו שתי מלחמות העולם וקרא קטע מזיכרונותיו על ימי שירותו כחניך בקורס קציני ארטילריה בצבא איטליה בעת הפעלת חוקי הגזע וערב מלחמת העולם השנייה.

עוד בגיליון

- מהחלטות האקדמיה בדקדוק
- חידת הציור
- לִמְד לְשׁוֹנְךָ - צמחי ארץ-ישראל
- צמחי ארצנו והדקדוק העברי

החלטות בדקדוק

תשל"א (1971) נקבע כי "ראוי להימנע מן השימוש במילה **נוכחי** במקום שמקובל במקורותינו השימוש בכינויי הרמז: הזה, הזאת, האלה".

לאור המגמה המוצהרת של האקדמיה בשנים האחרונות שלא להתערב בשאלות סגנון, נבחנה ההחלטה מחדש. בדיקת השימוש במילה **נוכחי** העלתה כי היא רווחת מאוד בעברית החדשה, ולא פעם קשה להחליפה בכינויי הרמז. היא אף מצויה בלשונם של סופרים שכתביהם נכללים במאגר הספרות החדשה של מפעל המילון ההיסטורי, ובהם אחד העם, קלוזנר, י" גור וי"ח ברנר.

• שתי הצורות **עֲשָׂרוֹת**, **עֲשָׂרֹת** מותרות. **רקע:** בכללי נטיית השם, פרק הקמץ [הכללים הישנים], נקבע שצורת הנסמך של **עֲשָׂרוֹת** היא **עֲשָׂרוֹת**. ועדת הדקדוק של האקדמיה קיבלה פנייה לעיין מחדש בהחלטה. בציבור רווחת ההגייה **עֲשָׂרוֹת**, ונשאלה השאלה אם יש הצדקה לפסלה. צוין כי במקורות הקלסיים אין עדות לניקודה של צורת הנסמך. בדיון בוועדת הדקדוק נאמר שקביעת הצורה בסגול מושפעת מן הסגול ב**עֲשָׂרָה**, **עֲשָׂרִים**, ועם זאת אין סיבה של ממש לאסור את הצורה בפתח.

"אלמנות חיות" כעולה מן ההקשר (שם). ההיקרות היחידה של **אִזְרוּיֹת** במקרא היא צורת נסמך, כעולה מן הפסוק במשלי. בעקבות נתונים אלו נקבעו צורות הנפרד של שתי המילים בקמץ – על פי הכלל. אשר לצורות הנוטות: במילה **אִלְמוֹנוֹת** הוחלט לנהוג לפי הצורות המוכרות מן המקרא ולקבוע שהקמץ ישתנה לשווא. לעומת זה במילה **אִזְרוּיֹת** הוחלט שלא ללכת אחר ההיקרות היחידה שבמקרא, אלא לקבוע את נטייתה על פי הכלל.

• לנטיית השם **פְּרָמֶל** (פְּרָמְלוֹ) [בכללי נטיית השם, פרק הסגול] תתווסף הערה על האפשרות לנקד את הצורות הנוטות בשווא במ"ם – כגון **פְּרָמְלִי**. **רקע:** לפי כלל ה בפרק הסגול "בריבוי ובנטייה של השמות גֶּזֶן, פְּרָזֶל, פְּרָמֶל, עֲרָפֶל, אָמֶת בא כנגד הסגול – חיריק ואחריו דגש. למשל: ...פְּרָזֶל פְּרָזְלוֹ, פְּרָמֶל פְּרָמְלוֹ...". ואולם במקרא שם הייחוס מן **כְּרַמֶּל** (עיר בנחלת יהודה) הוא **פְּרָמְלִי**. על סמך זה אושר לוועדה לשמות צמחי ארץ-ישראל לנקד **פְּרָמְלִי** באחד משמות הצמחים.

• **נוכחי** – תימחק החלטת האקדמיה הפוסלת את השימוש ב**נוכחי**. **רקע:** בישיבת מליאת האקדמיה בסיוון

להלן החלטות שהתקבלו בישיבת המליאה מיום י"א בכסלו תשס"א (26 בנובמבר 2001). להחלטות נלווה רקע ובו נתונים ונימוקים.

• **אִלְמוֹנוֹת** (בקמץ במ"ם); בנטייה אין הקמץ מתקיים, כגון **אִלְמוֹנוֹתִים**.
 • **אִזְרוּיֹת** (בקמץ בזי"ן); הקמץ מתקיים בנטייה (במקרא: אִזְרוּיֹתִי בנסמך). החלטה זו קְשָׁנָה קביעה קודמת.
רקע: שתי המילים **אִלְמוֹנוֹת** ו**אִזְרוּיֹת** – אילו נוצרו בעברית החדשה, לא היה ספק בדבר ניקודן בקמץ: אִלְמוֹנוֹת (מן אִלְמוֹן או אִלְמוֹנָה+ות; הקמץ מתקיים בהברה סמוכה להברה המוטעמת); אִזְרוּיֹת (אִזְרוּיֹת+ות; הקמץ מתקיים לפני סיומת י). ודינם של הקמצים האלה להתקיים גם בנטייה, לפי הכלל שהקמץ מתקיים בצורות שבהן הוא בא לפני הסימות י, יֵית, יֵית, יֵית (כללי נטיית השם, פרק הקמץ).
 ואולם מילים אלו מקורן בלשון המקרא, ובו הן באות בשווא: למשל, אִלְמוֹנוֹת חַיִּית (שמואל ב' כ, ג), אִלְמוֹנוֹתָהּ (בראשית לח, יד וי"ט); אִלְמוֹנוֹתֶךָ (ישעיהו נד, ד); אִזְרוּיֹת חֲמָה וְשֵׁטֶף אֶף (משלי כז, ד).
 עיון בפסוקים מלמד שאין עדות של ממש על צורת הנפרד של שתי המילים: הצירוף "אלמנות חיות" בשמואל אפשר שהוא צירוף סמיכות (ויש אף הקוראים

שאלות ותשובות

עֲצִימוֹת או עֲצָמָה

בעקבות פנייה מן הציבור נדרשנו לשימוש הלשון הרווח בתקופה האחרונה **עימות** **בעצימות נמוכה** או **עימות נמוך-עצימות**. מצאנו כי המונח הוא תרגום של LIC (Low Intensity Conflict), שמשמעו עימות שנפחי האש וסדר הכוחות המופעלים בו מוגבלים.

השאלה היא אם יש הצדקה לחידוש **עצימות** בהקשר זה. והנה עיון במילון למונחי צה"ל העלה שהמונח LIC מתורגם **עימות בעצמה נמוכה**. גם במאגר המונחים של האקדמיה ללשון העברית המילה intensity מתורגמת לעולם **עֲצָמָה** (כגון עֲצַמַת קול – sound intensity). נראה אפוא שהצורה **עצימות** היא חידוש מיותר. המונח **עצימות** נקבע במונחי המתמטיקה (תשמ"ה) תמורת המונח intensity, המציין תכונה מתמטית.

אגב הבירורים עלה שגורמים בצה"ל מסתייגים הן **מעצימות נמוכה** הן **מעצמה נמוכה** הן המונח הרשמי המשמש בצה"ל – **עימות מוגבל**. המונחים מעוררים התנגדות מכיוון ששאלת נפח האש המשמש בלחימה אינה רלוונטית. במקום זאת הוצע **עימות אסימטרי**, שעניינו באזורנו עימות בין מדינה לבין ארגון שאינו מדינה.

אורלי אלבק

אִירוֹ – המטבע האירופי

בוועידת מדריד בשלהי 1995 החליטו ראשי מדינות הקהילה האירופית ששם המטבע האירופי החדש יהיה EURO, וכי בכל מדינה ממדינות האיחוד ייקהג שמו לפי ההגייה של שם היבשת. לדוגמה: בגרמנית שם המטבע **אִירוֹ** (שם היבשת בגרמניה נהגה **אִירוּפֶּה**); באיטלקית ובספרדית **אִירוֹ** (שם היבשת בלשונות אלו נהגה **אִירוּפֶּה**); בבריטניה – שבה המטבע עדיין אינו משמש הלך חוקי – נקרא המטבע **יורו** (שם היבשת באנגלית **יורופ**). מדינה ומדינה כהגייתה, עם ועם כלשונו.

לפיכך החליטה האקדמיה ששם המטבע בעברית הוא **אִירוֹ**, כשם היבשת בעברית – **אִירוּפֶּה**. החלטת האקדמיה נתקבלה בבנק ישראל, וזה שמו הרשמי של המטבע האירופי בארץ.

חידת הציור

מאת אמנון שפירא

שאחריה המון עם ההולכים בחושך. בפינתו השמאלית התחתונה של הציור מרח הצייר מעט צבע וטבע בצבע הרך בעקב מכחולו את חתימתו S ושב ועשה זאת ביתר הצלחה בפינה הימנית התחתונה.

הציור היה נתון במסגרת שחורה מוורנה בממדיה: רוחב לוח העץ שמעליו ובצדדיו 14 ס"מ, ואילו רוחבו של הלוח שמתחתיו כפול. בונה המסגרת נאלץ להשתמש בשני לוחות כדי להשיג את הרוחב הנדרש. לפני זמן לא רב התפרקה המסגרת, ואז התבאר טעם רוחבו של חלקה התחתון: הלוח הרחב כיסה כתובת הקדשה בת שלוש עשרה שורות בכתב ספרדי-בינוני ("כתב רש"י"), ואלה דבריה (הניקוד איננו במקור):

בעיזבוננו של אליעזר בן-יהודה, שהופקד בידי האקדמיה ללשון העברית, יש ציור מצויר על קרטון בעפרון פחם והבזקי-אור בצבע שָׁמֶן, שממדיו 30 ס"מ x 43 ס"מ בקירוב. בשמאלו של הציור שני גברים מזוקנים. האחד, בעל משקפיים, נושא אבוקה ודומה במידה רבה לאליעזר בן-יהודה, והאחר נושא ספר ופניו אל האור. מאחוריהם ארון ספרים. בצד ימין מתוך האפלה ניכרת דמות אישה, ואפשר

לְאֵלִיעֶזֶר בֶּן יְהוּדָה

הואֵל נָא. אִישׁ הַמוֹפֵת. לְקַבֵּל בְּרָצוֹן אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ מֵאֲתָנּוּ מוֹקִירֶיךָ וּמְעִרִיצֶיךָ לְיוֹם מְלֵאת חַיֵּי יוֹבֵל לְעִבּוֹדְתֶךָ הַכְּבִירָה לְטוֹבַת תַּחֲנִית עֲמֻנּוֹ.
אֲתָה הָרֵאשׁוֹן קְרֵאתָ לְפָנַי חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֶת הַקְּרִיאָה הַגְּדוּלָּה לְבָנֵי עֲמֻנָּה: אִם חֲפָצִים חַיִּים אַתָּם, שׁוּבוּ לְאָרֶץ אֲבוֹתַי כִּי בְּלִי אָרֶץ אֵין עִם: בְּפִיךָ דְבַרְתָּ וּבִגְדִיךָ מְלֵאתָ וְתִלְךָ לְשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
אֲתָה הָרֵאשׁוֹן הִכְרַתָּ. כִּי בְּלִי שְׂפָה לֹא יְכוֹן עִם, וְתַחֵל לְדַבֵּר עִבְרִית וְתִנְבֵּא לְבָנֵי עֲמֻנָּה הַשְּׂכֵם וְדַבֵּר עַל תַּחֲנִית שְׁפַתְנִי. לְהִיּוֹת כָּל עִבְרֵי מְדַבְּרֵי בְּלָשׁוֹן עֲמֻנָּה
אֲתָה רֵאִיתָ כִּי קִצְרָה שְׁפַתְנִי מִהִבִּיעַ הַגּוֹת עִם שׁוֹאֵף לְתַחֲנִיָּה וְתִשַׁע אֶל אוֹצֵר סִפְרוֹתֵינוּ הַמְּקַשָּׁה אֶבֶק עוֹלָמִים וְתִקֵּם וְתַעֲבֵד יוֹמָם וְלַיִל וְתַהֲגֶה בְּאֶלְפֵי סִפְרִים נִשְׁכָּחִים וְתוֹצֵא מֵהֶם רַבּוֹת מְרַגְלִיּוֹת גְּנוּזוֹת וְתַעֲרֹךְ בְּמִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית וְתֵאָר אוֹתָן בְּאֲבוֹקַת הַמְּדַע וְהַחֲקִירָה וְעֵינֵי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל נְטוּיּוֹת אֶל אוֹרֶךְ הַחֲדָשׁ: בָּא יוֹם וְשִׁפְתַי יִשְׂרָאֵל תְּהִיָּה חֲנִיָּה בְּפִי כָּל עִם יִשְׂרָאֵל, שִׁיִּשֵׁב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַדּוֹר הַמְּאֲשֵׁר הַהוּא יִזְכֹּר אֶת שְׁמִי, אֵלִיעֶזֶר בֶּן יְהוּדָה, כְּאֶחָד מִגְּדוּלֵי הָרוּחַ שֶׁבָנוּ, שֶׁהִחִייתָ אֶת הָעָם עַל יְדֵי הַשְּׂפָה וְאֶת הַשְּׂפָה בְּפִי הָעָם!

(קרישבסקי) הציע הוא לפני לבקר בביתו של בן-יהודה («...» ועוד באותו ערב הלכתי להתודע אל 'בעל האגדה' «...».)
על פי עדות נכדו של ח"א זוטא, דויד זוטא, קיבל ח"א זוטא את שם משפחתו מאביו בלי לשנותו. עם זאת בחיבורו האוטוביוגרפי "בראשית דרכי" (ירושלים, תרצ"ד) כתב ח"א זוטא (עמ' נט):
"«...» גם 'הצפירה' כבדה אותי בעד מכתבי הארכים בשם 'סופרנו מברלין חיים ליב זוטין' «...»".⁴ גם בחוברת "בית המדרש למורים העברי הממלכתי ע"ש דוד ילין, שנת החמישים לייסודו תרע"ד-תשכ"ד", במדור המוקדש למורי בית-הספר (עמ' 40), נרשם שמו "זוטא (זוטין) חיים אריה".
קשה לראות באות ק בשם זוטק את האותיות ין, וכתב היד ב"חתימה" נראה שונה מכתב היד בחתימותיו של ח"א זוטא על מכתבי ועד הלשון (על פי רוב: ח. ל. זוטא).
מפי צאצאיו של בן-יהודה, ובהם בתו, דולה (דבורה) וויטמן, לא

מתחת לכתובת שש חתימות. בצד ימין שלוש חתימות זו תחת זו. הראשונה בכתב ספרדי רהוט: **חיים שלמה קאלמי**,¹ תחתיה **ד"ר אהרן מזי"א**,² בתחתית הלוח **מרדכי קרישבסקי**.³ באמצע מתנוססת חתימתו של **ישעיהו פרעס**.⁴
נראה שארבעת החותמים חתמו איש אחר רעהו באותו מעמד ואולי אפילו באותו קולמוס. ישעיהו פרס היה אחרון החותמים. תחת חתימתו, בהזחה שמאלה, נכתב בעיפרון **חיים ליב זוטק** «! ובצד שמאל בתנועת עיפרון רחבה: **גרשבן**. מיהו גרשבן (צורה רוסית של "הירשביין"?). נבצר ממני לגלות, אבל את עיקר סקרנותי עוררה "חתימתו" (בעיפרון, כפי שצוין לעיל) של חיים ליב זוטק. כמאלו עולה על הדעת המורה חיים אריה זוטא (תרכ"ט-תרצ"ט). בגיליון ע"י של "דואר היום"⁵ (כ"ד בכסלו תרצ"ג) ח"א זוטא כותב: "וכשעליתי לארץ-ישראל ובבואי לירושלים בפעם הראשונה בהו"ר (=בהושענה רבה) תרס"ד, בהתאכסני אצל חברי החביב מ. אזרחי

1. המורה חיים קלמי, תר"ג-תרצ"ג, מארבעת מייסדי חברת "שפה ברורה" בשנת תרמ"ט (1889). אפשר שבידו נכתבה כתובת ההקדשה.
2. הרופא אהרן מאיר מְזִיָּא, תר"ח-תר"ץ, חבר ועד הלשון.
3. המורה מרדכי קרישבסקי, תרכ"ב-תשי"א, חבר ועד הלשון, מעורכי המדור "לשונונו לעם" בעיתון 'הארץ'. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה המיר את שם משפחתו ל"אזרחי".
4. המורה ישעיהו פֶּרֶס, תרל"ד-תשט"ו, חוקר אי"י ועתיקותיה.
5. ח"א זוטא שימש אז מזכיר ועד הלשון. תודתי לדוקטור יוסף לנג שהפנה אותי לרשימה זו.
6. לא הצלחתי למצוא בגיליונות "הצפירה", מהשנים שעשה ח"א זוטא בברלין, תר"ן-תרנ"ב, רשימות פרי עטו.

המשך בעמ' 8

התשס"ב - 2002 האקדמיה ללשון העברית • המזכירות המדעית • עורכת רחל סליג

שמות הצמחים שבעלונים אלו הם לקט משמות צמחי ארץ-ישראל - חלק א (השרכים - משפחת הסוככיים). את השמות הסדירה וקבעה הוועדה לשמות צמחי ארץ-ישראל שפוננה באקדמיה ללשון. הרשימה אושרה במליאת האקדמיה.

עולם הצמחים מחולק למשפחות. כל משפחה מחולקת לסוגים (סוג - genus), וכל סוג מחולק למינים (מין - species). שם המין הוא צירוף של שתי מילים: המילה הראשונה היא שם הסוג, והמילה השנייה היא שם הלוואי. לדוגמה: שם המין יצהרון מְכֶסֶיף: יצהרון - שם הסוג, מְכֶסֶיף - שם הלוואי.

ארן הצנובר

■ השם המדעי: *Pinus pinea*

עץ מחט גבוה וירוק-עד הנפוץ באגן הים התיכון כצמח בר. הוא אינו גדל בר בישראל, ואולם נוטעים אותו בארץ כעץ יער וכצמח נוי. זרעיו השחורים המוחזקים באצטרובליו הם זרעי מאכל, והם נמכרים בשמות הידועים פִּינְיוֹנְס (מקור השם: ספרדית-יהודית ["ספאניולית"]) או צְנוֹבְרִים.

השמות הקודמים: ארן הסלע, ארן הגלעין. השם ארן הצנובר נקבע על שום זרעיו. המילה צנובר מקורה בערבית (صَنْوَبَر = אורן), ואולי היא משתקפת בשם המקום צנבראי שבא בתלמוד הירושלמי.

בוקיצה שעירה

■ השם המדעי: *Ulmus minor*

עץ נשיר סבוך ענפים הגדל בר בארצות הים התיכון עד פרס. בישראל הוא נדיר וגדל ברמות מנשה ובגליל. נוטעים אותו כעץ שדרות. את בוא העלים מקדימים הפרחים, והעץ עוטה פריחה בהירה בסוף עונת החורף. אחר כך מבשילים פרות מכונפים.

השם הקודם: אולמוס שעיר. שם הסוג אולמוס, שהוא תעתיק השם המדעי, הוחלף בשם בוקיצה המובא במילונים ובספרות החל מראשית המאה העשרים. ככל הנראה מקורו בפרסית, והוא אף משמש בערבית מדוברת.

יצהרון מְכֶסֶיף

■ השם המדעי: *Elaeagnus angustifolia*

עץ או שיח גבוה הדומה לזית בנופו, בגון עליו ובצורתם (ואולם אין הוא שייך למשפחת הזיתיים). היצהרון המְכֶסֶיף הוא עץ נוי תרבותי שמגדלים בארץ ובאירופה. ספק אם הוא גדל בארץ כצמח בר.

השם הקודם: עץ-השמן המְכֶסֶיף. שם הסוג הוחלף משום שברור כי מין זה אינו 'עץ שמן' שבא במקרא, במשנה ובתלמוד. השם יצהרון [יצהר פירושו שמן] משמר את משמעות השם המדעי הקשורה בשמן. בעקבות שינוי שם הסוג נקבע שם משפחה חדש: משפחת היצהרוניים (במקום משפחת עץ-השמן).

אשמר קוצני

■ השם המדעי: *Paliurus spina-christi*

שיח גדול או עץ נמוך ורב-ענפים, סבוך וקוצני, הנפוץ במזרח אגן הים התיכון ובסביבתו. בארץ הוא נדיר מאוד וגדל בגליל המזרחי ובעמק החולה. נופו ועליו דומים לעץ השִׁינָף, אך לפריו צורה שונה.

השם הקודם: שְׁמִיר קוֹצְנִי. שם הסוג שונה (למילה הדומה בצלילה לשמיר). משום ששמיר משמש שם עממי לעשב התבלין, שקת ריקני (*Anethum graveolens* באנגלית: dill), ומשום שהצירוף 'שמיר ושית' בישעיה (ה, ו ועוד) מכון כנראה לשם כללי לעשב שוטה, ובודאי לא לעץ האשמר, כפי שסברו בעבר אחדים מחוקרי המקרא.

אשמר קוצני

יצהרון מכסיף

בוקיצה שעירה

ארן הצנובר

עֵצִיּוֹן פְּרָסִי

■ השם המדעי: *Haloxylon persicum*

שיח מעוצה וגבוה הנפוץ ממרכז אסיה עד חצי האי ערב. השיחים האלה יוצרים יחדיו נופי צמח ערבתיים דמויי יערות נמוכים. השיח נדיר בישראל, וגדל בחולות עמק הערבה.

השם הקודם: פְּרָקֶק פְּרָסִי. השם עֵצִיּוֹן נקבע על פי השם הערבי של הצמח (غصا = ג'א). שם המקום 'עין רדיאן' (יטבתה שבערבה) קרוי כנראה על שם הצמח הזה הגדל בסביבתו, וייתכן שכמוהו גם עֵצִיּוֹן גָּבֵר היא אילות (מלכים א ט, כו ועוד). ייתכן שאפשר לקשור את השם עֵצִיּוֹן ל'עץ', כי זה הצמח המעוצה העיקרי הכולט בנופי הערבה (נוסף על עצי השיטים). שם הסוג הוחלף כדי לצמצם את מספר שמות הצמחים הגזורים מן פְּרָקֶק.

סָגֵל סִסְגוֹנִי

■ השם המדעי: *Viola kitaibeliana* (= *Viola tricolor*)

צמח עשבוני חד-שנתי נמוך, בעל פרחים קטנים וססגוניים. עלה הכותרת התחתון רחב מארבעת האחרים: צבעו לבנבן, ובמרכזו כתם צהוב ובו קווים סגולים. סָגֵל סִסְגוֹנִי גָּדֵל בר בארצות הים התיכון. עם הסוג סִגֵל נמנים כחמש מאות מיני בר, ובהם סָגֵל צְנוּעַ, הגדל בצפון הארץ.

השם הקודם: סָגֵל תְּלַת-גוֹנִי. השם העממי סָגֵל אומץ לשם הסוג. הן בלשונות אירופה הן בעברית מקור שם הסוג הוא שמו של צמח נוי ידוע, סָגֵל רִיחָנִי (*Viola odorata*). שם הלואי סִסְגוֹנִי נקבע בשל התאמתו גם לזני התרבות הרבים המוכרים בשם העממי 'אמנון ותמר' (*Viola x wittrockiana*). הזנים האלה טופחו בהכלאות של סָגֵל סִסְגוֹנִי עם מינים הקרובים לו.

גְּרָגְרָנִית הַחֲלָבָה

■ השם המדעי: *Trigonella foenum-graecum*

צמח עשבוני נמוך בעל פרחים פרפרניים שצבעם תכול-לבן, הגדל בר במזרח אגן הים התיכון וגם בישראל. הפרי הוא תרמיל ארוך בעל מקור, ובו זרעים עגולים. מהם מכינים את החֲלָבָה, תבלין או מאכל המקובלים בקרב יוצאי תימן.

השם הקודם: גְּרָגְרָנִית יִנְנִית. שם הלואי הוחלף לפי השם העממי של הצמח חֲלָבָה (מן הערבית). צורת השם הותאמה לעברית.

סֵנָא

■ השם המדעי: *Senne*

סוג במשפחת הקליליים, ובו כמאתיים מינים – צמחים עשבוניים, שיחים ועצים – שרובם גדלים באזורים הטרופיים. הפרי הוא תרמיל פחוס המכיל זרעים גדולים. העלים והזרעים של מינים אחדים הגדלים בהודו ובארצות טרופיות סמוכות, ידועים ברפואה המסורתית כתרופה להסדרת בעיות עיכול ולשיכוך מוחשי מעיים.

השם הקודם: כְּסִיָּה. שם הסוג שונה בעקבות חלוקה מחדשת של הסוג כְּסִיָּה. מיני הבר המצויים בארץ, שהשתייכו לסוג כְּסִיָּה, הוכללו בסוג *Senne*. השם העברי החדש הוא בהשראת השם הערבי (سنا = סֵנָא), והכתיב באל"ף מסייע להרחיק מן השם סְנָה. השם העברי החדש משפחת הקליליים (במקום משפחת הקסאלפניניים) נקבע על פי שם העץ קָלִיל הַחֲרָשׁ, מין בולט במשפחה, הגדל בר גם בישראל.

סנא מדברי

גרגרנית החלבה

סיגל צנוע

עציון פרסי

תודתנו לעפר כהן מן העשבייה באוניברסיטה העברית, על סיועו הרב בהכנת העלונים האלה. תצלומים – יהודה מרטח.

צמחי ארצנו והדקדוק העברי

בעבר נדונו שאלות משיקות לשאלות הללו במליאת האקדמיה (ישיבה סו, תשכ"ה [1965]), והתקבלו שלוש ההחלטות האלה (מובאות כאן בקיצורים):

1. בשמות [של בעלי חיים או צמחים] המורכבים מצירופי סמיכות, כשהסומך שם עצם פרטי, שאינו סובל ה"א הידיעה, לא תבוא בו ה"א הידיעה אפילו כשהוא מיודע, כגון גרביל **אלנבי**. אם בשם הפרטי כלולה ה"א הידיעה (הירדן), היא נשארת אפילו כשהשם אינו מיודע (ביידוע הפרט): דרור הירדן. שם פרטי מסוג זה, ה"א הידיעה נשארת בו בכל המצבים, ואפילו בא אחריו שם תואר לא מיודע: ורד **הראובני מצוי** (על שם אדם ששמו **הראובני בה"א**), אורן **העי גבוה** (על שם מקום **העי בה"א**).

2. בשמות המורכבים מצירופי סמיכות יהיה שם הפרט בלא ה"א הידיעה: כלבים, והוא הדין בבוא שם מעין זה בצירוף שם תואר: כלבים **מצוי**. שם הסוג הוא בה"א הידיעה: כלב-הים, כשם ששאר שמות הסוג מיודעים: הכלב.

3. שמות שיש בהם לוואי-תואר יבואו בלא ה"א הידיעה אם אין השם מיודע (ביידוע הפרט): צבי **ישראלי**, עורב **אפור**.

כידוע, ליידוע כמה שימושים, והמוכרים שבהם - יידוע הפרט ויידוע הסוג. ייתכן שהיידוע המקובל בשמות כגון מקור-החסידה, לוע-הארי, לשון-הפר, נר-הלילה - תפקידו לציין שאין מדובר במשמעות הרגילה של הצירוף אלא בשם (של צמח), וייתכן שהוא נובע מן הנטייה ליידע צירופי סמיכות. אולם יידוע קבוע של השמות האלה מנטרל את האפשרות ליידוע הפרט (הנחוץ בנסיבות מסוימות, כגון "כלנית צומחת בגינת. הכלנית עדיין סגורה"). הוא אף גורר את יידוע שם הלוואי ועשוי להתקבל שם מסורבל ולא נוח לשימוש, כגון **מקור-החסידה תמים-העלה**. וכאשר שם הלוואי הוא סומך מתקבל מבנה משונה, כגון **עוקץ-העקרב ארם-צובא**.

השאלה הועברה להכרעת המליאה (ישיבה רכג, תשנ"ה [1995]). לאחר דיון הוסכם ששאלת היידוע של שמות צמחים כדוגמת מקור- (ה)חסידה היא שאלה סגנונית, ולכן ההחלטה בה נתונה לוועדת המינוח המקצועית.

הוועדה לשמות הצמחים החליטה שלא ליידע את שמות הסוגים, שהם צירופי סמיכות, להוציא שלושה: נר-הלילה, פתילת-המדבר, דס-המכבים.

אָזוּב, אָזוּבִית, אָזוּבִיּוֹן

הוועדה לשמות הצמחים ביקשה מוועדת הדקדוק להחליט בנוגע לניקוד האל"ף בשמות הסוגים הנגזרים מן **אָזוּב** - **אָזוּבִית** ו**אָזוּבִיּוֹן**, וכן בשם הלוואי **אָזוּבִי**.

בכללי נטיית השם (פרק הצירי, כלל טז) נאמר: "בשמות אָבוּס, אָזוּב, אָזוּר, אָטוּן, אָמוֹן, אָסוּר, אָפוּד הצירי מתקיים רק בסמיכות היחיד, ובשאר הצורות הוא מתבטל לחטף פתח". מהחלטה זו משתמע שהאל"ף בשמות הנוכרים צריכה לבוא בחטף פתח: אָזוּבִית, אָזוּבִיּוֹן, אָזוּבִי.

במשנה בכ"י קאופמן נמצא **אִיזוּבִיּוֹן**, ואף בקרב הדוברים יש נטייה לקיום התנועה e באל"ף. אף על פי כן החליטה ועדת הדקדוק שלא לשנות את ההחלטה הקיימת, ולפיכך השמות הנזכרים ינוקדו בחטף פתח.

אֶלְמוֹת

אֶלְמוֹת הוא שם סוג בצמחי ארץ-ישראל. כאשר שם הלוואי הוא שם עצם, נוצר צירוף סמיכות. הוועדה לשמות הצמחים ביקשה

הוועדה לשמות צמחי ארץ-ישראל הוקמה בשנת תשנ"ג באקדמיה ללשון העברית לשם הסדרת השמות העבריים של צמחי הארץ. לחברי הוועדה התמנו בוטנאים מן האוניברסיטאות, אנשי החברה להגנת הטבע ואנשי האקדמיה ללשון העברית. בעיקר נדרשה הוועדה להכריע בין שמות שמגדירי הצמחים חלוקים בהם, לקבוע שמות עבריים במקום שמות לועזיים קשים להגייה, לשרש שגיאות ולתת שמות לצמחים חדשים.

עבודת הוועדה היא המשך לקביעת שמות הצמחים בוועד הלשון: רשימה של כשבעים שמות שפורסמה ב"זכרונות ועד הלשון" משנת תרע"ג (1913), "ילקוט הצמחים" משנת תר"ץ (1930), "צמחי ארץ-ישראל - שמות המשפחות והסוגים" משנת תש"ו (1946).

מנחי-הצמחים

בישיבות ועד הלשון של זמן הקיץ תרע"ג עסק הועד ביחוד בשמות הצמחים המצויים בארץ ובמונחי גני הילדים.

שמות הצמחים וחלקיהם הם אבן המחלקות בבית ספרנו החדש שבארץ. שהמקצוע הזה לוקח בו חלק הגון כראוי לעם היושב על אדמתו. מורי הגליל, הראשונים שהתחילו לעסק בזה ברכינות. קראו שמות לצמחים כפי שמצאו סמוכים להם מן התלמוד ומן השפה הערבית, והמורים שביהודה המציאו להם שמות אחרים וג"כ על יסוד התלמוד והשפה הערבית: ועד הלשון השתדל להביא את הנגודים "לעמק השוה" עד כמה שהשמות מתאימים באמת לצמחים, ולקח לו לקו את ספרו של המלמד עמנואל לו (Aramäische Pflanzennamen, J. Löw 1889) ואת רשימות "צמחי ארץ ישראל" של המנוח מר ספיר ב"החנוך" שנה ב' - ורק אם לא נמצאו שמות לצמחים קבע הועד שמותם על פי שם הערבי.

זכרונות ועד הלשון, מחברות א' ב' ג', תרע"ב-תרע"ג

מסורת היא בקרב הבוטנאים העבריים שהשמות העבריים הניתנים לצמחים (=למינים) הם על פי השיטה המדעית, היינו שמות בינריים: כל שם מורכב משני חלקים - החלק הראשון הוא שם הסוג (שהצמח שייך אליו); החלק השני הוא שם הלוואי. הצירוף המתקבל הוא שם המין. לדוגמה: במשפחת הנוריתיים ישנו הסוג **נורית** ובו כעשרים מינים, ובהם: נורית פְּדוּרִית, נורית קְרוּשְׁלִים, נורית עֲגֵלֶת-עֵלִים.

מכיוון שקוראי "אקדם" מתעניינים קודם כול בענייני לשון, לא נעלה כאן את בעיות הסיסטמטיקה והנומנקלטורה שהוועדה עסקה בהן ראשה ורובה, אלא נספר על מקצת הבעיות הלשוניות שעלו בדיוני הוועדה, ונדונו גם בוועדת הדקדוק של האקדמיה ללשון העברית. להלן נביא כמה משאלות הדקדוק האלה ונציג את השיקולים ואת ההכרעות. כל ההחלטות המובאות כאן אושרו במליאת האקדמיה.

שאלת היידוע של שמות הצמחים

השאלה: שם סוג שהוא צירוף המציין איבר של בעל חיים או צירוף אחר שיש לו משמעות כללית - האם שם הסוג צריך לבוא ביידוע (כדי להבחינו מן המונח הכללי) או אפשר שיבוא בלא יידוע? לדוגמה: מקור- (ה)חסידה, זקן- (ה)תיש, כובע- (ה)נויר, דס- (ה)מכבים, שיבולת- (ה)שועל.

אם מיידעים את השמות האלה, נשאלת השאלה מה דין היידוע בשם הלוואי - מקור החסידה **המצוי** או מקור החסידה **מצוי**.

אשר לשאלה הראשונה, שלח חיים א' כהן לוועדה את ההערה הזאת: "אכן אין במקורות יחיד של טרשים, אולם צורת היחיד טְרָשׁ כבר נתקבעה בעברית החדשה, בעיקר בשירה, וימי חייה בה כשבעים שנה (נמצא אצל דוד שמעוני, שלונסקי ואחרים; ראו מובאות אצל א"ש וכו'נעני). כנעני (מילון חידושי שלונסקי, בערכו) מציין אותה כחידושו של שלונסקי ומתעד אותה משירתו שמשנות העשרים. וידועה ביותר השורה: 'כאן לחמנו יחד על צוקים נְטָרְשִׁי' (חיים גורי, באב אל-ואד)".

ועדת הדקדוק החליטה לקבוע טְרָשִׁי.

תל-אָבִיבִי או תל-אָבִיבִי

בשמות הצמחים **ציפורנית תל-אביבית**, **מְקוֹר-חֲסִידָה תל-אביבית** עלתה השאלה מה ניקודה של האליף.

החלטת האקדמיה היא שבשמות ייחוס של עמים ומשפחות וכד', המסתיימים בִּי, הקמץ מתקיים בכל הברה שהיא (על פי תְּמוּלִי, יְשׁוּבִי, מְקִירִי, עֲמֶלְקִי, פְּרָעָתוֹנִי, הבאים במקרא). לפי זה הוחלט לנקד: **תֵּל-אָבִיבִי** (אל"ף בקמץ; וזאת לעומת שם התואר אָבִיבִי).

רונית גדיש

מזכירת הוועדה

"בוא שיר עברי..."

לסיום שנת הפעילות **במכון מזי"א**,

חובבי הזמר והעברית מוזמנים לשיר עם

נחום היימן וצליל בירן שירים על השפה העברית.

ערב השירה יהיה בבית ההארכה ע"ש יצחק רבין,

רח' נחמן אביגד 1 (על יד מוזאון ישראל),

במוצאי שבת, י"ט בתמוז תשס"ב (29 ביוני 2002),

בשעה 9 בערב.

ההשתתפות בתשלום. פרטים בטלפון 02-6252497.

מילון חדש לעולם העסקים

מילון אנג'ל לעולם העסקים (הוצאת אלה בע"מ, ירושלים תשס"ב) הוא מילון דו-לשוני עברי-אנגלי ואנגלי-עברי רחב היקף לעולם העסקים המודרני.

המילון בא להנחות את אנשי המקצוע ואת ציבור המתעניינים בסבך המונחים והביטויים המשמשים היום בתחומי העסקים בארץ ובעולם ולאפשר להם "לדבר בלשון אחת".

במילון יותר מ-120,000 ערכים במגוון תחומים, ובהם אינטרנט, ביטוח, בנקאות, טכנולוגיית מידע, יחסי עבודה, מחשבים, משאבי אנוש, ניהול ושוקי ההון הבין-לאומיים.

מחבר המילון **יוסי אנג'ל** הוא – בין שאר עיסוקיו המקצועיים – חבר הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון של האקדמיה ללשון העברית, ומתוך שגם ענייני לשון קרובים ללבו נכתב המילון הזה בעצה עם אנשי האקדמיה ללשון ועל פי קביעותיה.

מוועדת הדקדוק היתר להשאיר את השם **אֶלְמוֹת** בצירופים אלו בצורת הנפרד, כגון **אֶלְמוֹת הכסף**, **אֶלְמוֹת הקרקעות**, ולא לחייב את צורת הנסמך **אֶלְמוֹת־** (כגון אֶלְמוֹת הכסף), שאינה שגורה בפי הדוברים ונתפסת רחוקה מצורת הנפרד. ועדת הדקדוק החליטה לאשר את הבקשה.

מין השם מצִלְתִּים

בצמחי ארץ-ישראל בא שם הסוג **מצִלְתִּים**. נשאלה השאלה מה מינו הדקדוקי של השם, שכן המין הדקדוקי קובע את צורת שם הלוואי – מצויות או מצויים.

שלא כפי שכתוב בכמה מילונים (בן-יהודה ואבן-שושן), ואולי בניגוד לנוהג בציבור – השם הוא נקבה רבות, שהרי הוא צורת זוגי של שם נקבי: **מצִלְתָּה**.

לפיכך שם המין מצמחי ארץ-ישראל הוא: **מצִלְתִּים מצויות**.

עוד החליטה ועדת הדקדוק שלמרות ההנחה כי המילה **מצִלְתִּים** גזורה מן **מצִלְתָּה**, לא תידגש הלמ"ד (שהרי השם בא 13 פעמים במקרא בלא דגש); הכתיב חסר הניקוד הוא **מצלתיים** (בלא יו"ד אחרי הצד"י).

סיגל

הוועדה לשמות הצמחים החליטה לשנות את שם הסוג **סִגְלָה** (*Viola*) ל**סיגל** – הצורה הרווחת בציבור. נשאלה השאלה כיצד לנקד את השם הזה: סִגְלָה או סִיגְלָה?

במשקל פִּיעֵל יש כמה שמות שמקורם לא עברי, כגון סִימֶן, סִינֶר, לִילְךָ; יש גם כמה שמות במשקל זה שהאות האחרונה בהם אינה מן השורש, כגון אֵילָן, בֵּיתָן. במשקל פִּעֵל יש מעט מאוד שמות, ובהם אָרֶךְ, אֶסֶר, פְּכָר, עֶקֶר. אבן-שושן ניקד במילונו (ברשימת שמות הנשים) **סִיגְלָה**, **סִיגְלִית**; בערך "סִגְלָה" הוא מפנה ל"סִגְלָה". בדיון בוועדת הדקדוק נשקלה האפשרות לקבוע את הניקוד בחיריק מלא כדי לקרב את הכתיב המנוקד לכתיב חסר הניקוד. אבל מכיוון שאין שמות עבריים מקוריים במשקל פִּיעֵל, הוחלט לקבוע את הניקוד בדגש: **סִיגְלָה**.

תורמוס או תורמוס

הוועדה לשמות הצמחים ביקשה מוועדת הדקדוק לקבוע את ניקוד המילה **תורמוס** בשורוק בהברה האחרונה – ניקוד המשקף את ההגייה הרווחת – או לפחות להתיר את הניקוד הזה לצד הניקוד בחולם. בדיון בוועדת הדקדוק הובאו כמה נתונים: במשנה (כלאיים א, ג ושבט יח, א) בכ"י קאופמן ובכ"י פרמה: **תורמוס**. צורתו המקורית של השם ביוונית: θέρμος. ההגייה בשורוק, אפשר שהיא מושפעת מן הערבית. נזכרו מילים דומות, כגון **פולמוס**, **קולמוס**.

בדיון נאמר כי האשכנזים הוגים **תורמוס** בתנועת u בהברה האחרונה, ואילו הספרדים והתימנים הוגים o.

ועדת הדקדוק החליטה להיענות לבקשת הוועדה לשמות צמחים ולקבוע את ניקוד השם: **תְּרָמוֹס**.

טְרָשִׁי או טְרָשִׁי

הוועדה לשמות הצמחים – בדונה בשם המין **יוֹיִנְאָה טרשית** – שאלה אם אפשר להתיר את הניקוד טְרָשִׁית (ולא טְרָשִׁית).

ההכרעה בעניין זה תלויה הן בשאלה מה צורת היחיד של טְרָשִׁים – טְרָשׁ, טְרָשׁ או טְרָשׁ, הן בשאלה אם צורת שם התואר אמורה להיגזר בהכרח על פי נטיית היחיד. בעבר החליטה האקדמיה על ניקודם של כמה שמות תואר בסיומת י: שלא לפי כללי הנטייה: אָנוּכִי (מן אָנוּכִי, ולא אָנוּכִי), פְּלִי (מן פְּלִי, ולא דווקא פְּלִי). ואולם בשם התואר הנגזר מן פָּרָא – הוחלט שלא להתיר את פְּרָאִי.

והַחֲדָשָׁה" המוכר לנו התחיל לצאת לאור מחברות מחברות רק בראשית שנת תרס"ט (1908). בשנת תרס"ד (אם אכן שנת תרס"ד היא שנת חיבור הכתובת) היו בנמצא רק ארבע המחברות הראשונות (א-אין) מניסיונו השלישי של בן-יהודה לחבר מילון עברי (על שלושת הניסיונות שקדמו ל"מילון הלשון העברית הישנה והחדשה" ראה את מאמרו של ראובן מירקין, לשוננו לו [תשל"ג] עמ' 165 ואילך; לשוננו לט [תשל"ה], עמ' 73 ואילך).

ובכן אם נדבק בשנת תרס"ד כשנת חיבור הכתובת, הרי שהפליגו הכותבים בשבחי המפעל שזה עתה החל להנץ, ולא נתבדו, כפי שלא נתבדו בחזיון אחרית הימים שלהם ("יבא יום" וכו').

ואשר לחתימות, אולי חברו ארבעת הירושלמים (קלמי, מזי"א, קרישבסקי ופֶרְס) בחודש ניסן תרס"ד (דהיינו, לאחר ביקורו של ח"א זוטא) לחוג את חצי היובל להדפסת "שאלה נכבדה", חתמו על כתובת ההקדשה, והיה מי שסבר שראוי לצרף לחותמים גם את "העולה החדש" וציין את שמו בעיפרון ונשתבש בכתובתו, וכן ציין את שמו של גרשבן. ולבסוף לא נסתייע בידו לצרף את חתימותיהם.

על אף כל הקשיים שיש בייחוס הכתובת לשנת תרס"ד, נראה שכל השערה אחרת נופלת מהשערתנו. כיוון שמדובר כאן באירוע שאירע בטרם עלות בן-יהודה ארצה בשנת תרמ"א (1881), השנה המאוחרת לציור חצי היובל היא תרס"ו. רק שתי מחברות נוספות (אין-אמיץ) של הניסיון השלישי לכתוב מילון.

חצי שנה לפני עלות ארצה נתפרסם ב"המגיד" (גיליון יג) מאמרו של בן-יהודה "ע"ד >על דבר" ישוב ארץ-ישראל", ובו המשפט "ועל כן - אם חפצי חיים אנחנו -

עלינו להתאמץ להרבות מספר היהודים בארץ-ישראל כדי יכולתנו <...>". על אף דמיונו ל"מובאה" שבכתובתנו, כיוון שקדמו לו כתריסר מאמרים על יישוב ארץ-ישראל ותחיית הדיבור העברי, אין פרסומו יכול להיות אותו מעשה בראשית שאת חצי יובלו כתובתנו מציינת.

קוראינו מוזמנים לבוא לראות את הציור ולסייע בפתרון חידתו. ■

הצלחתי להציל דבר על התמונה. חוקרי אמנות ארץ-ישראל במזואון ישראל לא יכלו לזהות את צייר התמונה החותם §. לא נותר אלא לפנות אל כתובת ההקדשה עצמה.

על פי הכתובת תוכן הציור הוא בן-יהודה המאיר "באבוקת המדע והחקירה" מילים שדלה מספרים נשכחים וערכן במילונו, "ועיני אלפי ישראל נטויות" אל אורו. האירוע שמלאו לו עשרים וחמש שנים בזמן שהוענק הציור לבן-יהודה הוא כנראה פרסום מאמר הביכורים שלו "שאלה לטהטה" ביום ו' בניסן תרל"ט בעיתונו של פרץ סמולנסקין "השחר". כידוע, צינן העורך את שם המאמר והדפיסו בשם "שאלה נכבדה". בלקט מאמריו הראשונים של בן-יהודה "ישראל לארצו וללשונו" (ירושלים תרפ"ט) השיב בנו, איתמר בן-אב"י, את שמו המקורי של המאמר.

נראה שאותו אירוע - עשרים וחמש שנים לפרסום "שאלה נכבדה", דהיינו שנת תרס"ד (1904) - הוא ה"יובל" שמתכוון אליו ח"א זוטא ברשימתו ב"דואר היום" שנוכרה לעיל: "באותה שנה פורסם תרס"ד חגג בן-יהודה אחד מיובליו. אני, שגרתני אז ביפו, מצאתי לי לחובה לבוא ירושלימה ולברך את בעל האגדה החי. והנני זוכר עד כמה הביטו עלי בהשתוממות וגם בלעג על בואי לכתחלה לשם יובלו של בן-יהודה, שאיש לא חגגו ולא זכרו...".

היתכן שאותו יובל "שאיש לא חגגו ולא זכרו" הוא העילה למתנה שח"א זוטא "חתום" עליה? המשפט הנראה כמובאה, "אם חפצים חיים אתם, שובו לארץ אבות כי בלי ארץ אין עם", איננו מצוי במאמר "שאלה נכבדה" ולא הצלחתי למצוא אותו בדברי בן-יהודה המאוחרים ל"שאלה נכבדה". המשפט (ב"שאלה נכבדה") הקרוב ביותר בתוכנו ל"מובאה" שבכתובת ההקדשה הוא: "ואם רק נחפץ כי שם ישראל לא ימחה מעל פני האדמה כי אז עלינו לעשות דבר אשר יהיה כמרכז לכל עמנו כלנו <...> והדבר הזה הוא ישוב ארץ-ישראל". וקשה לראות ב"מובאה" פרפרזה עליו.

כתובת ההקדשה מאדירה ומפארת את מפעל "מילון הלשון העברית" של בן-יהודה. אולם "מילון הלשון העברית הקשנה

צילם דורון רובינשטיין

יד אליעזר בן-יהודה, האקדמיה ללשון העברית